

Замирбеков А.

ЖАЗЫК СОТ ӨНДҮРҮШҮНДӨ КҮБӨНҮН СТАТУСУ

Замирбеков А.

СТАТУС СВИДЕТЕЛЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

A. Zamirbekov

WITNESS STATUS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

УДК: 343.143/13

Бул макалада адамдын күбө катары катышуусунун айрым өзгөчөлүктөрү, анын көрсөтмө берүүгө жөндөмдүүлүгү каралат. Мындан тышкары, бир жазык ишинен экинчи бир башка жазык иши өзүнчө өндүрүшкө бөлүнгөн учурда, айыпталуучунун процессстик статусун күбө статусуна өзгөртүү маселеси анализденет жана анын мыйзамдуулугу күмөн туудурат. Азыркы учурда тараптардын сот процессинде өзүнүн позициясын жактаган далилдеринин негизги түрү болуп күбөлөрдүн көрсөтмөлөрү эсептелет. Так ошол күбөлөр аркылуу фактыларга, ошондой эле башка далилдерге жетүү мүмкүндүгү ачылат [1]. Автор жазык процессинин катышуучуларынын көйгөйлөрүнө комплекстүү иштөө жүргүздү жана Кыргыз Республикасында жаңы Жазык-процесстик мыйзамы кабыл алынгандыгына карабастан, бул анын эч бир институту өзүнүн актуалдуулугун жоготпогондугун көрсөтүп турат. Учурдагы кылмыштуулук коомго өзүн-өзү жубатууга негиз бербейт. Бийлик жана башкаруу органдарынын системасында, контролдоочу жана укук коргоочу органдарда кызматтык абалынан кыянаттык менен пайдаланган фактылар, паракордук жана коррупция фактылары азыр деле көп кездешип келет.

Негизги сөздөр: күбө, көрсөтмөлөр, суракка алуу, тергөө аракети, жазык сот өндүрүшү, тергөөчү, жазык процесси, укуктук абалы, укуктук статусу, берене, Жазык-процесстик кодекси.

В статье рассматриваются некоторые особенности участия лица в качестве свидетеля, его способность давать показания. Кроме того, анализируется и подвергается сомнению преобразование процессуального статуса обвиняемого в статус свидетеля при выделении из уголовного дела в отдельное производство другого уголовного дела. В настоящее время основным видом доказательств (помимо вещественных и документальных), которыми отстаивают свою позицию в судебном процессе стороны, являются показания свидетелей, именно через свидетеля открывается доступ к фактам, а также и к иным доказательствам [1]. Автор провел комплексное исследование проблемы участников уголовного процесса которое свидетельствует, что ни один его институт не потерял своей актуальности, несмотря на принятие нового уголовно-процессуального законодательства в Кыргызской Республике. Современная преступность не дает оснований для самоуспокоения. В системе органов власти и управления, в контролирующими и правоохранительных органах выявляются неединичные факты злоупотребления служебным положением, взяточничества и коррупции.

Ключевые слова: свидетель, показания, допрос, следственное действие, уголовное судопроизводство, следователь, уголовный процесс, правовое положение, правовой статус, статья, уголовно-процессуальный кодекс.

The article discusses some features of the participation of a person as a witness, his ability to testify. In addition, the transformation of the accused's procedural status into the status of a witness during separation from a criminal case into a separate proceeding of another criminal case is analyzed and doubted. Currently, the main type of evidence (in addition to the material and documentary), which defend their position in the judicial process of the party, is the testimony of witnesses, it is through a witness that access to facts, as well as to other evidence, is opened [1]. The author conducted a comprehensive study of the problem of participants in the criminal process, which shows that none of his institutions have lost their relevance, despite the adoption of a new criminal procedure legislation in the Kyrgyz Republic. Modern crime does not give grounds for complacency. In the system of government and administration, in supervisory and law enforcement bodies, non-unit facts of malpractice, bribery and corruption are revealed.

Key words: witness, testimony, interrogation, investigative action, criminal justice, investigator, criminal procedure, legal status, legal status, article, criminal procedure code.

Кыргыз Республикасы укуктук мамлекетти жана жарандык коомду куруу жолунда кетип баратат [10].

Кыргыз Республикасынын азыркы сот системасы орус жана мыйзамдарда келип чыккан, бул өлкөлөрдө жазык сот арачылар институтун өнүктүрүүгө байкоо үчүн абдан маанилүү болуп саналат [11].

Жазык сот өндүрүшүнүн азыркы моделге ылайык, жазык сот өндүрүшүндө айырмалоочу катышуучулары бири-бири менен болгон тараптардын баламалы таандык болуу критерийи жана көз карандысыз боюнча [1, 11-16-бб.], айыптоочу жана жактоочу кылмыштуу жол-жоболук иш-милдеттерин ишке ашыруу боюнча өз ара карама-каршылыктуу, күбө прокуратура жана андан коргонуу сыяктуу башка субъекттерге ка-

рата, "Кылмыштык сот өндүрүшүнүн башка катышуучуларынын" категориясына жатат. Бул кылмыш сот өндүрүшүнүн катышуучусунун эле күбөнүн идеясы пайда териштирүүнүн жыйынтыгы эч кандай кызыкчылыгы жок. Мындай өкүлчүлүктүү көп реалдуулукка дал келип, бирок, ал жалпы бардык жагдайларда туура эмес деп табылсын.

Күбөлөрдүн аныктоо, берилген 1-бөлүк 58-беренеден деп айтылат ал күбө жазык ишин иликтөө жана чечүү үчүн маанилүү болгон кандайдыр бир жагдайлардан кабардар болушу мүмкүн болгон адам жана кепилдикке өтүүнү аталган. Бул сөздөр ал күбө өз денелик же психикалык абалы жөндөмдүү ар кандай адамды күбө катары жашыруун иш жүргүзүүгө мүмкүндүк берет, ал эми жол кызматын кылмыштык жараяндын башка катышуучуларын категориясына кошуу мүмкүнчүлүк бербейт: жабырлануучуну, шектүүнү, эксперт, адис, ж.б. Мындан тышкары, бул адамдар криминогендик кырдаал катышкан бир даражада болуп, абалды, ошондуктан прокуратура кызматына же бүтүмдүн негизинде коргоо менен аныктоо, тергөө-жылдын жыйынтыгы менен дагы бир же андан аз кызыкдар болушу изилдөө мүмкүн. Мисалы, кылмыш иштери боюнча, жабырлануучунун каза болгон натыйжасы, жабырлануучунун укуктарын жана милдеттерин маркумдун жакын туугандарына өткөрүлүп берилет. Ошентип, маркумдун тууганчылыгы менен барабар даражада башка жакын туугандары, күбө статусуна ээ. Ошентип, бир нече жакын туугандары каза болгон чындык барабар мамилеге карабай, мыйзам боюнча, алар боюнча укуктар менен милдеттерди бирдей көлөмдө пайда берип, сот (жабырлануучу жана күбөлөр) боюнча ар кандай статуска ээ болот. Бирок, алардын психологиялык маанай же кылмыш же каза болгон адамдын кулк-бир иш-чара өзгөргөн жок. Демек, жабырлануучунун статусун алган жок, ким жакын туугандар, дагы эле сот адилеттигин калыбына келтирүү сыяктуу себептерине дегенде негизинде тергөө, жылдын жыйынтыгы боюнча жеке кызыкчылыгы, мамлекеттик айыптоону жана жооптуу азабын ачыкка бар ж.б.

Мыйзам боюнча, ушундай эле жагдай, карама-каршы багыт багытка жол менен болсо да иштеп чыгат жана кылмыш иши конкреттүү

адамдарга каршы эмес, тирилет учурларда, бирок кылмыш иш тергөөнүн алгачкы этапта белгилүү бир адамдар жөнүндө деп шектелип, иштеп чыгуу үчүн эч кандай негиз жок, бирок, ошол эле учурда, бул адамдар кылмыш жагдайларына байланыштуу тигил же бул жагдайлар жөнүндө алардын маалыматтуулугун көрсөтүп, бирок, алар күбө катары суракка алынат, анткени. Бул жагдай уюшкан кылмыштуу топтун иликтөө өтө жалпы же экономикалык көрсөткүчтөрү, же басым, жумуш ордунда болгон аткаруу орду - аны жашырганы үчүн, кылдат ишчаралар менен коштолот түзүү, уюштуруу, Бул адамдын жол-жоболук абалын жөнгө салуучу эрежелерди сактоо менен ылайык күбө катарында адамды суракка алуу (58-берене Кылмыш-жаза кодекси) анын укуктары менен милдеттери, калп үчүн жоопкерчилик [2, 77-85-бб].

Демек, жазык жоопкерчилигине тартып, өздөрүн коргоого аргасыз болгон адамдарга берилет жеке укуктарын коргоо үчүн кепилдик көлөмү, (шектүү, айыпталуучулардын) деп берилген жок. Бирок, ошого карабастан, ал, мисалы, адам иликтөөнүн жыйынтыгына кызыкдар эмес экенин кабыл алуу кыйынга турат. Тергөөчү далилдер базасын түзүү, келгиле, ошол адамга жол-жоболоштурулган статусу кылмыш, сыягы, тийиштүү өзгөрүүлөрдү жасаган деген жүйөлүү күмөн билдирүүгө мүмкүнчүлүк берет. Бул маселенин бир учурда изилдөө жүргүзүү, биз, аныкталган жана башка көптөгөн мисалдар бар кылмыш иши күбө табылган адам (сөзмө-сөз - "объективдүү" Кылмыштык сот өндүрүшүнүн катышуучулары), иш жүзүндө териштирүүнүн жыйынтыгы боюнча бир жеке кызыгуу эле.

Бул "укуктук кызыкчылык" деп, мисалы, илимий-техникалык жана юридикалык абстрактуу түшүнүгүн жана маанисин болууга түрткү берди [3], ага мындай жүйөлөрү, максаттары, ниет, ак тилектер менен, анын жол-жоболук абалын аныктоо үчүн юридикалык маанилүү кесепеттери териштирүүнүн жыйынтыгы боюнча бир адам бар дегенди билдирет [4; 5, 26-33-бб.; 6, 19-25-бб.].

Ошентип, жогорудагы мисалдарда, адам териштирүүнүн жыйынтыгы боюнча бир жеке кызыгуу көрсөткөн эмес, бирок анын мүнөзү жана багыты прокуратура же коргоо өкүлдөрү катары таанылышын алдын бербейт. Биз жазык сот өн-

дүрүшүнүн бир партия катары күбө Ошондуктан ишенебиз - териштирүүнүн жыйынтыгы абдан эле көп жеке, юридикалык (юридикалык жактан маанилүү) кызыкдар эмес, жок, бир адам бар. "Юридикалык пайыздык" категориясындагы киргизүү тек гана максат эмес, бирок, биздин көз карашыбызда, жазык сот өндүрүшүндө ар кайсы катышуучуларынын укуктарын жана милдеттерин көлөмүн жана мазмунун тактоо үчүн классификация критерийлерин түшүндүрүү мүмкүн.

Ошентип, Жазык кодексинин 58-беренесинин 1-пунктунда кылмыш иши кылмыш-жаза иши боюнча эки кумса сыноо бет таануу кабар берет:

- жазык ишин иликтөө жана чечүү үчүн тиешелүү ар кандай жагдайларды түшүндүрүү;

- ал адам күбө чакыруу.

Күбөлөндүрүү аныктоо биринчи бөлүгү каанаттандыраап гана эмес, ошондой эле кыйла негиздүү окшойт. Ошентип, күбө маалыматка ээ болгон адам болушу мүмкүн, урмат-сый менен гана эмес, тигил же даярдоо, комиссиянын же кылмыш жашыруу башка жагдайлар, ал эми кененирээк деьгээлинин маалыматка, ошондой эле, сөзсүз эле түздөн-түз кылмыш болгон жагдайларга байланыштуу, бирок, ошентсе да, жагдай түзүү үчүн маанилүү далилдөө тийиш. Мисалы, күбөгө, жабырлануучуга карата бөлүмдөрүн мүнөзүн түшүндүрүүнүн күбөлүгү, шектүүнүн, айыпкердин же чындыкты далилдөөгө өзүнөн-өзү жок сүйлөгөн күбө туунду, жана ар кандай маалымат булагы менен көрсөтүлө турган бул чындыкты маалыматтары боюнча [7, 69-б.].

Бул учурда, бир күбө суракка маанилүү курамдык бөлүгү болуп, анын кабардар булагы тиешелүү көрсөтмөлөрдү алуу болуп саналат.

Күбөлөндүрүү катары аныктоонун экинчи бөлүгүнө келсек, анда, биздин пикирибиз боюнча, ал күнөөлүү болот. Биринчиден, бул долбоор бир адам эле деп керек божомолдорун билдирүүгө мүмкүнчүлүк берет. Бир адам өз ыктыяры менен күбөлөндүрүп жаткандай көрүнүшү мүмкүн, деп, жарандык милдет жана активдүү жашоо абалын ашыруу аткарылышына, тергөө органдарына кайрылууга кызыктуу жагдайлар боюнча кабардар жана кепилдикке өтүүнү каалайт. Иштеген же жашаган жери, эс алуу жайлары, дарылануу же эркиндигинен ажыратуу тү-

рүндөгү жаза, ж.б. [8]. тергөөчү да суракка алып, өз алдынча күбө жайгашкан келип жүзөгө ашыра алат. Мындай учурларда, күбө чакыруу коомдун кызыкчылыгын ишке ашырат, ал күбөнүн же тергөөчүнүн жайкы жүрүшүндө суракка жеке убакыттын тардыгына маанисинде башка шарттарды улуу даражасы менен айта алабыз.

Экинчиден, жана, биздин пикирибиз боюнча, кыйла маанилүү болуп саналат, тандалып алынган мыйзам күбө статусу алар менен бирге күбөлөндүрүп турат аныктоо уланат. Түзүү жана алуу далилдер, белгилүү болгондой, аны суракка алуу жана тирешүү учурунда жүзөгө ашырылат. Protsessualny жана кылмыш мыйзамдары, ал эми ал боюнча тергөө жана соттук практика күбө дээрлик оозеки маалыматтарды алуу жана талдоо менен байланышкан ар түрдүү даражадагы иликтөө иш-билүү табият менен байланышкан жүрүм-билет.

Мисалы, күбөнүн катышуусу менен бир жерге аныктоо жана көрсөткүчтөрдү тактоо боюнча тапшыруу сөзсүз түшүндүрүү коттеджине адам менен коштолгон болсо, тергөө экспериментинде байланыштуу, мындай абал дайыма талап кылынат, тергөө экспериментинде түрүнө жараша эмес, анын максаттары жана милдеттери. Күбөгө карата тинтүү же алып коюу жүргүзүү адамга түздөн-иликтөө иш-аракеттердин жүрүшүндө айтылган ар оозеки маалыматтарды минималдуу суммасын билдирет. Окуя болгон жерди текшерүүдө каршы күбөлөндүрүү менен гана мүмкүн болот, бирок ал мыйзам чыгаруучу адамдарды тергөө тобунун мүчөлөрү болбосо да, окуя болгон жерди текшерүүдө катышууга чакырылган, алар үчүн гана укугун калтыруу менен, кайсы болбосун өтүнүч катты, арызды, түшүндүрмө жасоого милдеттендирген эмес.

Айрым тергөө аракеттерин жол-мүнөзү (Таануу үчүн текшерип, аныктоо үчүн берилиши) тергөөнүн мүмкүн катышуучусу суракка алуунун алдында бир шарты катары түздөн-түз көрсөтүлөт. Кээ бир изилдөөлөр бир маанилүү, бирок алдын-ала суракка пайдалуулугу алардын тактикалык жана соттук негизи болуп эсептелет, мындай шарт жок. Мындай иликтөө иш мисалы белгилүү бир тил билбейт шарттарда кандайдыр бир окуяны же пайда алыш үчүн белгилүү бир адамдын жөндөмдүүлүгүн түзүүгө багытталган тергөө экспериментинде, болот. Ошол эле

учурда, тергөө, көп учурда сөзсүз түрдө алдынала суракка негизделет эмес, далилдери менен маалыматты жоготуп тактикалык коркунуч абалына менен бир же бир иликтөө үчүн башка маанилүү объекттерди менен, аларды өндүрүү капыстан табиятына байланыштуу болгон жол-жоболук жана тактикалык табияты. Бул издөө жана алып коюу негизи болуп саналат. Тергөө өзүнө тиешеси бар кээ бир адамдар объектилерин, документтерди жана башка маалымат булактарынан алып коюу иликтөөгө тиешеси тигил, же бул жагдайга карата адамдардын кабардар болжолдойт. Көп учурларда, мындай адамдар кийин күбө катары суракка алынышы (жазык сот өндүрүшүнүн башка катышуучуларынын алардын таануу үчүн эч кандай негиз жок болсо).

Үчүнчүдөн, суракка алынууга же жеке кагылышуу учурунда көрсөтмө бергенден кийин, кылмыш ишин аяктаганга чейин күбө бир адам жол-жоболук статусун жоготкон эмес, эч кандай башка тергөө, сот жана башка териштирүүгө катышууга чакырып жатат, жокпу, маселе. Демек, ал кылмыш-жаза жараянынын бардык баскычтарында ишке ашыруу учурунда, анын укуктары, милдеттери, жоопкерчиликтери көлөмүн сактап, берилген 4-9-пунктунда 58-берене Кылмыш-жаза кодекси, албетте, алдын ала милдеттерди белгилүү бир сыпат ар бир этабына эске алуу менен.

Мыйзам чыгаруучу, мындай чечим бир күбөнүн же жокко деп таануу жөнүндө жол-жоболоштурулган чечим чыгаруу үчүн эмес, (күбө ыйгарым укуктарынын токтотулушу), башкача айтканда, биздин оюбузча, бир топ негиздүү, күбө катары укуктарынын көлөмүн эске алуу менен териштирүүнүн жыйынтыгы боюнча юридикалык маанилүү кызыгуу жок, бир адам.

Ошондуктан, биз тартиби күбө абалынын өбөлгөлөр же белгилердин бири, далилдерди берүүгө адамды чакыруу болуп саналат деп эсептейт, чыныгы күбө-жоболук статусун азаят.

Биздин пикирибиз боюнча, "таризи жана мазмуну" ортосунда ушундай логикалык карама-себеби сөзү "күбө" жана жалпы колдонуу жана тар жазыктык сот ишин жүргүзүүнүн тартибинде да бир учурда жанаша болуп саналат ", күбөлөндүрүп турат."

КР КЖКда термин "күбө" деген мааниде болсо, артыкчылыктуу көркөм жоболорун белгиленген ээси айрым жол-жоболук абалын билдирет. 58-беренесинде Кылмыш-жаза кодекси, күбөгө түшүнүк - кененирээк. Бул деген, кошумча "күбөлөндүрүү катары күбөлөндүрөт", ошондой эле ", ырастоо далилдеп, ырастоо үчүн" бардык нерсе - ар бир адам [9].

Мисалы, бир эле эмес, күбө да жабырлануучунун укугу бар ", өзүнө каршы көрсөтмө берүүдөн баш тартуу, анын жубайы (аялы), жана башка жакын туугандары."

Биз жетиштүү майда-чүйдөсүнө чейин берилген далилдер күбө күбөлөндүрүп, кылмыш-жаза жана жол-жоболук укуктук мамилелердин субъектилери катары алардын күбө аныктамасы эрте-бет күбө так бир бөлүгү эмес экенин биздин абалыбызды талашып деп эсептешет.

Жазык иши боюнча тергөө жана чечим тиешелүү жагдайлар жөнүндө маалымат бар субъект катары күбө түшүнүгүнүн мааниси, ошондуктан кырдаалды иликтөө өзгөчөлүктөрүн тандоо аныкталган бардык тергөө жана сот иш-аракеттер, катышууга жөндөмдүү, биздин оюбузча, көбүрөөк ийгиликтүү.

Түшүндүрүп, жалпы корутунду түзүү, биздин оюбузча, Кылмыш-жаза тартибин кодексинин 58-беренесинин 1-бөлүгүндө көрсөтүлгөн күбөнүн түшүнүгү, төмөнкүдөй окуу зарыл: күбөлүк - кылмыш иликтөө жана чечүү үчүн мааниси бар кандай жагдайлар жөнүндө билген болушу мүмкүн адамды бизнес, ар кандай иш-күбөнүн же түшүндүрмөлөрдү түрүндө, тергөө аракеттерин жүргүзүүгө катышуу үчүн тартылган ЖПК каралган. Албетте, мыйзам чыгаруу көрсөтүлгөн кызматты кабыл алат, анда бул "күбө" деген терминдин таза аныктамасына ылайык алып Кылмыш тартибин кодексинин 58-беренесинин башка бөлүктөрүн жөнгө салуу зарылдыгын алып келет.

Адабияттар:

1. Коновалов С.И., Айвазова О.В. Разделение равнозначных процессуальных функций обвинения, защиты и разрешения дела в системе принципов уголовного судопроизводства: современные проблемы. / Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2014. Вып. 3. Ч. II. - С. 11-16.
2. Коновалов С.И., Моторин А.С. Система уголовно-процессуальных гарантий, детерминирующая произ-

- водство допроса. / Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2012. Вып. 1. Ч. II. - С. 77-85.
3. Соболев А.В. Совершенствование процессуального статуса участников уголовного судопроизводства, не имеющих юридического интереса к результатам расследования преступления / дисс... канд. юрид. наук. - Ростов-на-Дону, 2012.
  4. Соболев А.В. Совершенствование процессуального статуса участников уголовного судопроизводства, не имеющих юридического интереса к результатам расследования преступления. / Автореф. дисс... канд. юрид. наук. - Краснодар, 2012.
  5. Коновалов С.И., Соболев А.В. К вопросу о совершенствовании процессуального положения специалиста как участника уголовного судопроизводства. // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2012. Вып. 2. Ч. II. - С. 26-33.
  6. Коновалов С.И., Соболев А.В. Процессуальный статус эксперта по УПК РФ: современное состояние и возможные направления совершенствования. // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2012. Вып. 2. Ч. II. - С. 19-25.
  7. Кудин Ф.М. Особенности допроса свидетеля при получении производных показаний. // Общество и право. 2012. №2 (39). - С. 169-171.
  8. Коновалов С.И., Моторин А.С. Допрос в уголовном судопроизводстве: проблемы соотношения процессуальных и тактических аспектов. Монография. - Ростов-на-Дону: НОУ ВПО ДЮИ, 2008.
  9. Толковый словарь С.И. Ожегова, Н.Ю. Шведова. М., 1949-1992. // <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ogegova/215158>.
  10. Сманалиев К.М., Рыспаева Г.С. Совершенствование правотворческой и правоприменительной деятельности в Кыргызской Республике – важнейший фактор повышения правовой культуры общества. / Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана», № 6. - Бишкек, 2017. - С. 113-116.
  11. Рыспаева Г.С. История образования и развития судебной системы Кыргызской Республики с участием присяжных заседателей и пути их совершенствования. / Республиканский научно-теоретический журнал «Известия вузов Кыргызстана», №6. - Бишкек, 2016. - С. 127-133.

Рецензент: к.ю.н., доцент Иманкулов Т.И.